

І.Л. Решетнікова

Методичні підходи до еколого-орієнтованого управління торговельним підприємством

У статті досліджена сутність поняття «еколого-орієнтоване управління торговельним підприємством», передумови впровадження його елементів на торговельних підприємствах. Також сформовані принципи еколого-орієнтованого управління торговельним підприємством та визначені його напрями та інструменти.

Ключові слова: еколого-орієнтоване управління, еколого-економічні інструменти, екологізація.

Постановка проблеми

Характерною тенденцією сучасного світового економічного розвитку є посилення процесів глобалізації. Найбільш активну роль у цьому відіграє міжнародна торгівля, завдяки якій відбувається інтеграція окремих країн до єдиного економічного простору, посилюється їх залежність одна від одної. Поряд з економічними, соціальними, політичними перевагами і недоліками такої інтеграції починають набувати певної актуальності й екологічні аспекти глобалізаційної економіки. Стирання кордонів між країнами, перетворення природних запасів окремих країн на загальносвітовий природний фонд, зростання обсягів залучення природних ресурсів до матеріального виробництва призводить, поряд з підвищенням економічної ефективності процесів виробництва і споживання, до нагромадження екологічних проблем, пов'язаних з транскордонним забрудненням, перенесенням «брудних» виробництв до країн, що розвиваються, тощо. В таких умовах загострюються питання впровадження міжнародних природоохоронних стандартів та забезпечення їх дотримання всіма країнами світу за рахунок переорієнтації підприємницької діяльності на досягнення еколого-економічних цілей. Водночас за існуючих механізмів управління підприємством реалізувати дану мету практично неможливо, що вимагає розроблення нових еколого-орієнтованих підходів до управління підприємствами та організаціями. Особливо це стосується сфери торгівлі, яка, як уже відзначалося, відіграє важливу роль у процесах глобалізації та формуванні їх еколого-економічних наслідків.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій

Аналіз зарубіжних та вітчизняних літературних джерел з питань еколого-орієнтованого управління підприємствами [1, 2, 4-6] свідчить, що здебільшого виконані наукові дослідження охоплюють сферу виробництва. На нашу думку, це пояснюється тим, що безпосередньо виробництво є основним джерелом сучасного забруднення довкілля. Стосовно ж сфери торгівлі такі наукові дослідження мають фрагментарний характер. Враховуючи зростаючу роль торговельних підприємств у забрудненні навколишнього природного середовища, перш за все через використання транспорту в

Решетнікова Ірина Леонідівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

© І.Л. Решетнікова, 2009

умовах інтенсивного розвитку глобалізаційних процесів, недоліки теоретико-методичної бази щодо формування еколого-орієнтованого управління торговельними підприємствами мають бути ліквідовані вже найближчим часом.

Постановка завдання

Отже, метою даної статті є розроблення теоретико-методичних підходів до еколого-орієнтованого управління торговельним підприємством. Відповідно до поставленої мети у статті вирішуються такі завдання:

- дослідити сутність поняття «еколого-орієнтоване управління торговельним підприємством» та передумови впровадження елементів еколого-орієнтованого управління на торговельних підприємствах;
- сформувати принципи еколого-орієнтованого управління торговельним підприємством;
- визначити напрями та інструменти еколого-орієнтованого управління у сфері торгівлі.

Виклад основного матеріалу

Сучасне господарювання є одним з найважливіших факторів дестабілізації у системі «суспільство-природа». Тому необхідною передумовою зниження негативного впливу на довкілля є екологізація господарської діяльності в цілому та торгівлі зокрема, пов'язана з перебудовою всього комплексу наукового, економічного і технологічного знання. Сьогодні у практику господарського управління залучені лише окремі елементи природоохоронної політики, що охоплюють забруднення водного, повітряного басейну, видобутку сировинних ресурсів, складування відходів. У результаті економічне зростання, оцінене перш за все за економічними критеріями, розширення масштабів виробництва і обігу на базі діючих технологій призводять до посилення антропогенного впливу на природне середовище. На думку А.А. Садекова, яку ми вважаємо цілком слушною, це обумовлено такими обставинами [8]:

- вилученням речовини, енергії і інформації з компонентів природного середовища і поєднання їх в єдину техногенну систему;
- єдністю економіки і природи як складових однієї системи, критерії розвитку якої повинні встановлюватись, виходячи з сутності та характеру процесів і відносин, властивих цій системі.

На погляд А.А. Садекова [8], еколого-орієнтоване управління формує і стимулює до руху ресурси підприємства для досягнення економічних цілей, які взаємозв'язані з цілями раціонального природокористування й екологічно сталого розвитку. Еколого-орієнтоване управління, таким чином, стає центральною підсистемою системи управління, а дія всіх інших підсистем (кадрової, фінансової тощо) ґрунтується на принципах раціонального природокористування й охорони навколишнього природного середовища.

Згідно з дослідженнями авторів праці [3] у рамках системи екологічного менеджменту окреме місце повинне відводитись екологічному маркетингу, який передбачає пошук і реалізацію таких напрямів розвитку, що поряд із задоволенням інтересів споживачів та виробників дозволили б підтримувати і певний баланс соціально-економічних та екологічних інтересів суспільства в цілому.

Таким чином, узагальнюючи дані літературних джерел, для формування ефективного еколого-орієнтованого управління торговельним підприємством необхідна загальна переорієнтація всіх підсистем управління на екологізацію їх діяльності, а

задача зниження негативного впливу на довкілля має стати однією з основних цілей діяльності підприємства. У зв'язку з цим, на нашу думку, *еколого-орієнтоване управління торговельним підприємством* може бути визначене як частина загальної системи управління ним, метою якої є забезпечення досягнення поставлених економічних цілей щодо здійснення торговельних процесів із дотриманням принципів економіки природокористування й охорони навколишнього середовища.

Метою заходів з еколого-орієнтованого управління торговельним підприємством є максимально можливе зниження чи запобігання негативному впливу на навколишнє природне середовище торговельних процесів. Це може бути реалізовано шляхом оптимізації (коригування) існуючого процесу товароруку або шляхом його повної заміни на новий екологічно орієнтований.

Враховуючи тлумачення принципових характеристик складових елементів поняття еколого-орієнтованого управління, запропонованих Європейською системою EMAS (Environmental Management and Audit System) [8], які, на наш погляд, можуть бути повною мірою застосовані для торговельного підприємства, необхідно сформулювати такі принципи еколого-орієнтованого управління у сфері торгівлі.

1. Принцип стратегічності – еколого-орієнтоване управління для забезпечення своєї ефективності повинне спиратися на чіткі цілі, розроблену систему стратегій тощо.

2. Принцип послідовності – базується на необхідності розроблення і обґрунтування пріоритетних і послідовних рішень щодо вирішення екологічних проблем.

3. Принцип своєчасності – полягає у своєчасній ідентифікації екологічної проблеми і вжитті необхідних заходів для її вирішення за найменший проміжок часу.

4. Принцип екологічного сумління – ґрунтується на формуванні і розвитку екологічного сумління, що сприяє найбільш ефективному вирішенню екологічних проблем.

5. Принцип мотивування – передбачає застосування дієвих мотиваційних механізмів, спрямованих на запобігання і вирішення екологічних проблем, підвищення екоефективності діяльності підприємства.

6. Принцип попередження – полягає у необхідності запобігання виникненню і загостренню екологічних проблем.

7. Принцип функціональної інтеграції – передбачає використання методів інтегрованого екологічно орієнтованого управління господарськими процесами.

8. Принцип професіоналізму – полягає у необхідності залучення фахівців до процесів прийняття рішень щодо розроблення, впровадження та управління заходами з екологізації діяльності підприємства.

9. Принцип відповідальності – базується на визначенні та розподілі між суб'єктами процесів еколого-орієнтованого управління меж відповідальності за ефективність здійснення відповідних заходів.

Якщо виходити зі спрямованості торговельного підприємства на довгострокову перспективу функціонування на ринку, то для середньо- і довгострокової орієнтації суб'єкта господарювання на екологізацію своєї діяльності шляхом запровадження еколого-орієнтованого управління слід дотримуватися таких напрямів (рис. 1).

Удосконалення організації торговельного процесу є основним напрямом при формуванні заходів з екологізації господарської діяльності шляхом запровадження еколого-орієнтованого управління, оскільки саме організація торговельного процесу визначає розміщення складів, вибір транспортних засобів, доцільність залучення посередників тощо.

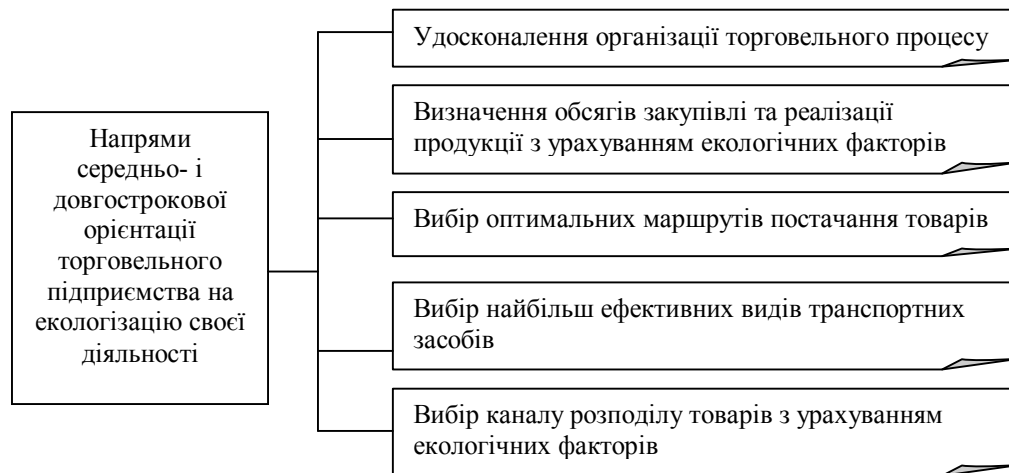

Рис. 1. Напрями середньо- і довгострокової орієнтації торговельного підприємства на екологізацію своєї діяльності

Визначення обсягів закупівлі та реалізації продукції з урахуванням екологічних факторів відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки зі зміною обсягів діяльності може змінюватися рівень негативного впливу на довкілля, площа складських приміщень, кількість використовуваних транспортних засобів тощо.

Від **вибору оптимальних маршрутів постачання товарів** та **вибору найбільш ефективних видів транспортних засобів** залежать витрати на транспортування продукції і безпосередньо обсяг використаного пального, що є джерелом викидів шкідливих речовин в атмосферу. Отже, оптимізація за даними напрямками дозволяє суттєво знизити техногенне навантаження на довкілля, не зменшуючи економічну ефективність діяльності підприємства.

Вибір каналу розподілу товарів з урахуванням екологічних факторів пов'язаний з оцінкою доцільності залучення торговельним підприємством посередників для реалізації товарів, що за різних умов обумовлює як збільшення, так і зменшення рівня негативного впливу на навколишнє середовище.

У межах кожного із зазначених напрямків можна виділити відповідні еколого-економічні інструменти (табл. 1) впливу на фінансовий стан торговельного підприємства, застосування яких з боку держави забезпечує орієнтацію його діяльності в екологічно сприятливому напрямку [5]. Необхідність використання таких інструментів саме на державному та регіональному рівнях обумовлюється тим, що більшість ефектів від екологічно спрямованої діяльності торговельного підприємства є екстернальними, проявляючись лише у масштабах регіону або держави. У зв'язку з цим виникає потреба у передачі частини ефектів на мікрорівень для забезпечення отримання позитивного економічного ефекту на підприємстві при здійсненні ним екологічно спрямованої господарської діяльності шляхом застосування насамперед адекватного економічного інструментарію.

Аналіз табл. 1 свідчить, що у розпорядженні держави є достатньо еколого-економічних інструментів, які вона може використати для стимулювання впровадження на торговельних підприємствах елементів еколого-орієнтованого управління.

Доцільність даного впровадження для самого суб'єкта господарювання обумовлена ще й тим, що еколого-орієнтоване управління допомагає йому не втратити конкурентні переваги у середовищі, що постійно змінюється.

Таблиця 1 – Еколого-економічні інструменти орієнтації торговельного підприємства на екологізацію своєї діяльності

Напрямок орієнтації торговельного підприємства на екологізацію своєї діяльності	Еколого-економічні інструменти
Удосконалення організації торговельного процесу	<ul style="list-style-type: none"> - диференціація, державне регулювання цін на товари з урахуванням екологічних факторів; - платежі за використання природних ресурсів; - державні дотації, субсидії реалізаторам екологічних товарів тощо
Визначення обсягів закупівлі та реалізації продукції з урахуванням екологічних факторів	<ul style="list-style-type: none"> - диференціація, державне регулювання цін на товари з урахуванням екологічних факторів; - орендна плата за використання складських приміщень; - екологічне страхування товарів тощо
Вибір оптимальних маршрутів постачання товарів	<ul style="list-style-type: none"> - платне паркування, яке враховує екологічні фактори; - екологічне страхування вантажів; - обмеження пересування транспорту за часом доби та певними районами у населених пунктах; - плата за користування шляхами тощо
Вибір найбільш ефективних видів транспортних засобів	<ul style="list-style-type: none"> - диференціація, державне регулювання цін на паливо з урахування рівня його екологічності; - екологічне страхування транспортних засобів; - державне дотування, субсидування використання екологічних видів транспортних засобів; - еколого-орієнтована амортизаційна політика; - пільгові умови для лізингу екологічних видів транспортних засобів тощо
Вибір каналу розподілу товарів з урахуванням екологічних факторів	<ul style="list-style-type: none"> - диференціація, державне регулювання цін на товари з урахуванням екологічних факторів; - обмеження пересування транспорту за часом доби та певними районами у населених пунктах; - плата за користування певними шляхами тощо

Висновки

Таким чином, в сучасних умовах актуальним питанням з урахуванням глобалізації економічних та екологічних процесів і проблем є запровадження на торговельних підприємствах еколого-орієнтованого управління, метою якого є забезпечення досягнення поставлених економічних цілей щодо здійснення торговельних процесів із дотриманням принципів економіки природокористування й охорони навколишнього

середовища. Побудова відповідного механізму управління на мікрорівні з урахуванням екологічних факторів має ґрунтуватися на таких принципах, як стратегічність, послідовність, своєчасність тощо. При цьому основні напрями орієнтації торговельного підприємства на екологізацію його діяльності містять такі, як удосконалення організації торговельного процесу, визначення обсягів закупівлі та реалізації продукції з урахуванням екологічних факторів, вибір оптимальних маршрутів постачання товарів і т.д. Реалізація зазначених напрямів повинна стимулюватися з боку місцевих, регіональних, державних органів влади шляхом застосування адекватного еколого-економічного інструментарію. В цілому існуючу ситуацію з розвитком систем еколого-орієнтованого управління характеризує прагнення до формування моделей інтегрованого еколого-орієнтованого управління, що передбачає його гармонійне вбудовування у структуру загального менеджменту торговельного підприємства. У зв'язку з цим, напрямком подальших наукових досліджень є розроблення теоретичних та науково-методичних положень, які б дозволили обґрунтувати доцільність та розробити практичні механізми і заходи екологізації діяльності торговельних підприємств.

1. *Веклич О. О.* Економічний механізм природокористування: аналіз дієвості / О. О. Веклич // Вісник НАН України. – 2001. – № 8. – С. 35–42.
2. *Веклич О. О.* Формування економічного механізму сталого розвитку України / О. О. Веклич // Вісник НАН України. – 2000. – № 2. – С. 3–16.
3. *Кислий В. Н.* Екологізація управління підприємством : монографія / В. Н. Кислий, Е. В. Лапін, Н. А. Трофименко. – Суми : ИТД «Университетская книга», 2002. – С. 151–162.
4. *Лук'янихін В. О.* Екологічний менеджмент у системі управління збалансованим розвитком : монографія / В. О. Лук'янихін. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2002. – 315 с.
5. *Мельник Л. Г.* Екологічна економіка : підручник / Л. Г. Мельник. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 367 с.
6. *Павленко О. О.* Екодеструктивний вплив торговельної діяльності на навколишнє середовище / О. О. Павленко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2003. – № 6 (52). – С. 115–118.
7. *Павленко О. О.* Теоретичні аспекти екологізації торговельної діяльності / О. О. Павленко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2003. – № 5 (51). – С. 85–89.
8. *Садеков А. А.* Механізми еколого-економічного управління підприємством : монографія / А. А. Садеков. – Донецьк : ДонГУЭТ ім. М. Туган-Барановського, 2002. – 311 с.

Отримано 29.09.2009 р.

И.Л. Решетникова

Методические подходы к эколого-ориентированному управлению торговым предприятием

В статье исследованы сущность понятия «эколого-ориентированное управление торговым предприятием», предпосылки внедрения его элементов на торговых предприятиях. Также сформулированы принципы эколого-ориентированного управления торговым предприятием и определены его направления и инструменты.

Ключевые слова: эколого-ориентированное управление, эколого-экономические инструменты, экологизация.